

הגדרה

סדר של איבר:

$$o(a) = \min \left\{ n \mid \begin{array}{l} n > 0 \\ a^n = 1 \end{array} \right\}$$

למה

תהי G חבורה, $a \in G$. אזי:

$$o(a) \mid m \Leftrightarrow a^m = 1$$

משפט

כל חבורה ציקלית איזומורפית ל- $\mathbb{Z}$ או $\mathbb{Z}_n$ עבור $n \geq 1$.

הגדרה

עבור חבורה G , $\emptyset \neq H \subseteq G$ נקראת **תת חבורה** אם H חבורה ביחס לפעולה המושרית מ- G (תת חבורה אם ורק אם H סגורה לכפל ולהופכי).

דוגמא

$G = (\mathbb{Z}_6, +)$. תת החבורות הן:

$$\{0\} = \langle 0 \rangle, \{0, 2, 4\} = \langle 2 \rangle = \langle 4 \rangle, \{0, 3\} = \langle 3 \rangle$$

$$\{0, 1\} \not\subseteq G$$

דוגמא נוספת

$$GL_n(F) = \{A \in M_n(\mathbb{F}) \mid \det(A) \neq 0\} = U(M_n(F), \cdot)$$

תתי חבורות:

$$\{I\} \leq \left\{ \begin{array}{l} \text{מטריצות} \\ \text{אלכסוניות} \end{array} \right\} \leq \left\{ \begin{array}{l} \text{מטריצות} \\ \text{משולשות} \\ \text{עליונות} \end{array} \right\} \leq GL_n(\mathbb{F})$$

$$\leq \left\{ \begin{array}{l} \text{משולשות} \\ \text{עליונות} \\ \text{אלכסון עם} \\ \text{אחד} \end{array} \right\}$$

הערה

G חבורה, $\emptyset \neq H \subseteq G$ סופית, סגורה לכפל אז H תת חבורה.

הוכחה

ניקח $a \in H$ מכיוון שכל החזקות $a^i \in H$, $o(a) < \infty$ ו- $1 = a^{o(a)} \in H$. לפי ההנחה H מונויד, עם צמצום (נורש מ- G). לפי המשפט מהרצאה (1), H חבורה.

משימה

למצוא את כל תת החבורות של חבורה ציקלית נתונה $\mathbb{Z}_n$

תזכורת

G חבורה, $S \subseteq G$ קבוצה.

$$\langle S \rangle = \bigcap_{S \subseteq H \leq G} H$$

תיאור נוסף:

$$\langle S \rangle = \left\{ \begin{array}{l} \text{מכפלות של איברי } S \\ \text{וההפכים שלהם} \end{array} \right\}$$

טענה

תהי G חבורה. יהי $g \in G$. אז לכל m, m' מתקיים:

$$\langle g^m, g^{m'} \rangle \subseteq \langle g^{(m, m')} \rangle$$

הוכחה

נסמן $d := (m, m')$

קיימים סקלרים $\alpha, \alpha' \in \mathbb{Z}$ כך ש- $d = \alpha m + \alpha' m'$.

- $\subseteq$ מספיק להוכיח $g^m, g^{m'} \in \langle g^d \rangle$, אבל $g^m = (g^\alpha)^\alpha$
- $\supseteq$ $g^d = (g^m)^\alpha \cdot (g^{m'})^{\alpha'}$ וכנ"ל.

טענה

כל תת חבורה של $\mathbb{Z}_n$ היא ציקלית.

הוכחה

תהי $H \leq \mathbb{Z}_n$

נבחר קבוצת יוצרים סופית של H . סיימנו לפי הטענה הקודמת באינדוקציה עם מספר היוצרים.

טענה

הסדר של m בחבורה $\mathbb{Z}_n$ הוא: $\frac{n}{(n,m)}$.

הוכחה

$$\frac{n}{(n,m)} \cdot m = n \cdot \frac{m}{(n,m)} \equiv 0 \pmod{n}$$

מצד שני, אם $k \cdot m \equiv 0$ אז $k \cdot \frac{m}{(n,m)} \leftarrow n \mid km$ אבל $\frac{n}{(n,m)} \mid k \cdot \frac{m}{(n,m)}$ אבל $\left(\frac{n}{(n,m)}, \frac{m}{(n,m)}\right) = 1$.

לכן, לפי הלמה היסודית: $\frac{n}{(n,m)} \mid k$.

כלומר:

$$o(m) = \frac{n}{(n,m)}$$

משפט

תת החבורות של $\mathbb{Z}_n$ הן החבורות $\langle d \rangle$ כאשר $d \mid n$. לפי הטענה האחרונה, $|\langle d \rangle| = \frac{n}{d}$.

הוכחה

תהי $H \leq G = \mathbb{Z}_n$. הוכחנו ש- H ציקלית, כלומר $H = \langle m \rangle$ כאשר $m \in \mathbb{Z}$. אבל:

$$\langle m \rangle = \langle m, n \rangle = \langle (m, n) \rangle$$

דוגמא

עבור $\mathbb{Z}_{40}$:

$$\langle 15 \rangle = \langle 15, 40 \rangle = \langle 5 \rangle$$

סיכום

לחבורה ציקלית מסדר n יש תת חבורה יחידה מכל סדר המחלק את n .

הערה

את מספר המחלקים של n מסמנים ב- $\sigma_0(n)$.

הגדרה

נתונה חבורה G עם תת חבורה H .

קבוצה מהצורה: $Ha = \{xa \mid x \in H\}$ נקראת קוסט שמאלי של H .

הערה

$$|Ha| = |H|$$

הוכחה

נבנה $f: H \rightarrow Ha$ על ידי $f(x) = xa$. זה איזומופיזם של קבוצות.

הגדרה

נסמן ב- $[G: H]$ את מספר הקוסטים של H ב- G .

טענה

קוסטים הם זרים או שווים.

הוכחה

נוכיח שאם $b \in Ha$ אז $Hb = Ha$. אכן, אם $b = xa$, $x \in H$,

לכל $h \in H$, $h \cdot b = h \cdot xa = (hx) \in Ha$, $h \cdot a = (hx^{-1})(xa) = (hx^{-1})b \in Hb$

$$h \cdot a = (hx^{-1})(xa) = (hx^{-1})b \in Hb$$

כעת, נניח $c \in Ha \cap Hb$ אז $Ha = Hc = Hb$.

משפט

משפט לגרנז':

$$|G| = [G: H] \cdot |H| \text{ אזי } H \leq G$$

הוכחה

נסמן ב- $H_1, \dots, H_m$ את הקוסטים השונים של H ב- G .

לכל $a \in G$, $a \in Ha$, נמצא ברשימה, ולכן:

$$\bigcup H_i = G$$

□

מסקנה

לכל $H \leq G$, $|H| \mid |G|$.

מסקנה

לכל $g \in G$: $o(g) = |\langle g \rangle| \mid |G|$

מסקנה

$$g^{|G|} = 1, g \in G \text{ לכל}$$

מסקנה

משפט פרמה:

יהי p ראשוני. לכל a כך $p \nmid a$,

$$a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$$

הוכחה

נתבונן בחבורת אוילר $U_p = U(\mathbb{Z}_p, \cdot) = \{1 \leq a \leq p-1\}$

$$|U_p| = p-1 \Rightarrow \forall a: a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$$

משפט

משפט אוילר:

נסמן: $\phi(n) = |U_n|$.

לכל a זר ל- n , $a^{\phi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$.

הוכחה

כניל עבור $G = U_n$.

דוגמא

$$U_8 = \{1, 3, 5, 7\}$$

$$3^4 = 81 \equiv 1$$

$$5^4 = 625 \equiv 1$$

$$7^4 = 2401 \equiv 1$$